
A VÁLOGATÁS MŰVÉSZETE. SZERKESZTŐK ÉS MÁS LÁTHATATLAN ALKOTÓK

SCHUBERT ANDRÁS¹

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

ANDRÁS SCHUBERT: THE ART OF SELECTION. EDITORS AND OTHER INVISIBLE CREATORS

The study examines the process of creative selection in various fields such as art, science, sports, and gastronomy. It shows that selection is not only a technical or logistical problem, but also a means of communicating values and shaping tastes. Through examples, it shows how selection becomes a creative process, an activity with its own aesthetic and social function.

A tanulmány az alkotó válogatás folyamatát vizsgálja különféle területeken, mint a művészetek, tudomány, sport és gasztronómia. Bemutatja, hogy a válogatás nem csupán technikai vagy logisztikai kérdés, hanem az értékközzvetítés és ízlésformálás eszköze is. A példák segítségével feltárul, hogy a válogatás miként válik alkotó folyamattá, önálló esztétikai és társadalmi funkcióval rendelkező tevékenységgé.

BEVEZETÉS

Négy évtizedes tudományos folyóiratszerkesztői múlttal az ember jogosan elmerenghet azon, hogy voltaképpen miféle tevékenység az, amivel ideje jelentős részét töltötte. A szerkesztői munka zöme végső soron válogatás. Témák, szerzők, szerkesztőbizottság, bírálók és mindezek kvintesszenciájaként cikkek válogatása. Idáig eljutva rájöhethetünk, hogy nem vagyunk egyedül. A szerkesztésen kívül sok más tevékenységnek a válogatás a fő eleme. Alkotó tevékenységek ezek? Kétségtelenül igen. Másképpen, de éppen olyan mértékben, mint ahogyan alkotó tevékenység az előadóművészeké, holott ők is „csak” mások alkotásait interpretálják. Ebben a kis tanulmányban az „alkotó válogatás” témáját próbálom körüljárni.

---

¹ Schubert András PhD, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest

Bevezetéképpen álljon itt egy beszélgetés, amelyet a mesterséges intelligencia prominens képviselőjével, a ChatGPT-vel folytattam.

Szerző: Próbáljuk meg először is meghatározni a „válogatás” fogalmát.

ChatGPT: A „válogatás” fogalmának tisztázása valóban fontos, hiszen gyakran keveredik más hasonló fogalmakkal, mint a választás és a döntés. A válogatás talán úgy fogalmazható meg, mint egy tudatos tevékenység, amelynek során különböző lehetőségek közül több kritérium alapján döntünk arról, melyeket tartunk meg, és melyeket vetünk el. Egyetértesz?

Szerző: Meggyőzőnek találom a megközelítéseted. Ha formalizálni próbálnám, azt mondanám, hogy a válogatással egy halmazt egy valódi részhalmazára képezünk le. A kiválogatott részhalmazt esetleg valamilyen módon strukturáljuk is. A matematikai gondolkodásban kevésbé jártasak számára próbáld meg ezt illusztrálni egy egyszerű példán!

ChatGPT: Remek ötlet! Képzeliük el, hogy egy gyerek édességekből válogat a születésnapján. Egy nagy tálban különböző típusú édességek vannak: cukorkák, csokoládék, sütemények és nyalókák. Ez az eredeti halmaz, az „édességek halmaza”. A gyerek azonban csak a csokoládét szereti, ezért kiválogatja azokat. A válogatás eredménye a „csokoládék halmaza”, ami a teljes édesség-halmaznak egy része, tehát részhalmaz.

Ha a gyerek a válogatás során a csokoládékat méret vagy íz alapján is csoportosítja, akkor struktúrát ad a részhalmaznak. Például különteszi a kis és nagy csokoládékat, vagy külön kupacba rendezi az étcsokoládékat és a tejcsokoládékat. Itt a válogatás nemcsak arról szól, hogy mit választott ki, hanem arról is, hogyan szervezi a kiválasztott elemeket.

Ez a válogatás lényege: nemcsak kiválasztunk valamit, hanem azt is eldöntjük, mi alapján és hogyan rendezzük az elemeket.

Szerző: Lépünk most tovább. Elfogadva a válogatás ilyen értelmezését, próbáljuk meg végigkövetni, hogy az alkotó emberi tevékenységek során hol kap kulcsszerepet a válogatás. Kezdjük a tudományokkal. Teljességre semmilyen értelemben nem törekedhetünk. Meggyőző példákat kellene találni különféle tudományterületekről. Megpróbálok?

ChatGPT: Örömmel! A tudományok területén a válogatás valóban kulcsszerepet játszik, és számos példát találhatunk, ahol a tudósok vagy kutatók válogatnak adatok, elméletek vagy hipotézisek között. Nézzünk meg néhány tudományterületet!

- **A gyógyszerkutatásban,** ha egy új gyógyszert fejlesztenek ki, az összes lehetséges vegyület közül csak azokat választják ki, amelyek hatékonynak bizonyulnak a tesztek során. Ez egy válogatási folyamat, ahol csak a legjobban teljesítő vegyületek maradnak meg.
- A fizikusok elméleti modellek vagy kísérleti adatok alapján válogatnak hipotézisek között.
- A történészek válogatnak források, dokumentumok, műtárgyak között.

A tudományok előrehaladása sok esetben nem is annyira új felfedezésekben rejlik, mint inkább abban, hogyan válogatunk és szervezünk meg meglévő információkat.

Szerző: A gyógyszerfejlesztést egészen kitűnő példának tartom. Lehet, hogy ebben vegyész képzettségem is közrejátszik, de itt tökéletesen látom, ahogy a molekulák mérhetetlen sokaságából a különféle elméleti és kísérleti módszerekkel válogatják ki azt a néhányat, amelyeknek a tényleges gyártását egyáltalán megfontolni érdemes. Milyen példákat találhatunk a művészetek különféle területein?

ChatGPT: Örülök, hogy tetszett a gyógyszerfejlesztés példája! Most pedig nézzük meg, hogyan jelenik meg a válogatás folyamata a művészetek különféle területein.

- Az írás folyamatában az alkotó folyamatosan válogat a szavak, kifejezések, mondatok közül.
- Egy zeneszerző különböző hangok, ritmusok, dallamok és harmóniak közül válogat.
- A festészetben vagy szobrászatban a művész eldönti, hogy milyen anyagokat, színeket, formákat és kompozíciós elemeket használjon.
- Egy filmrendező számos felvétel közül válogatja ki azokat a jeleneteket, amelyek a legjobban tükrözik a történet hangulatát. Az utómunka során pedig vágók válogatják ki, hogy mely felvételek kerüljenek a végleges filmbe, és melyeket vágják ki.
- A fotós szintén válogat. Először is a pillanatok közül válogat, hogy mikor és mit érdemes megörökíteni. Majd később, amikor a képeket áttekinti, szelektálja azokat a fotókat, amelyek a legjobban sikerültek.

Szerző: Jó példák, de itt érzek egy kis zavart. Az esetek egy részében itt nem létező dolgok, hanem lehetőségek közötti válogatásról van szó. Ezek szerintem inkább döntések. A határvonalat persze nem tudnám meghúzni, inkább csak érzem. A film és a fotó esetét tartom egyértelműen válogatásnak.

ChatGPT: Nagyon jó meglátás! Valóban, van különbség a válogatás és a döntés között, és ez a határvonal gyakran homályos lehet. Érthető, hogy a film és a fotó példái inkább illenek a válogatás fogalmához, hiszen ott tényleges, már létező anyagok (felvételek, képek) közötti választás történik, amit egyértelműen válogatásnak nevezhetünk.

A határvonal tehát ott húzódik, hogy a művész valami már létezőt választ-e ki (válogatás), vagy pedig valami újat hoz létre a rendelkezésre álló lehetőségek segítségével (döntés).

Szerző: Egyetérték. Az is fontos szempont, hogy ezekben a példákban maga az alkotó az, aki válogat, aki a döntéseket hozza. Egyetlen kivételt említettél: az irodalomban a szerkesztőt. És talán itt ragadhatjuk meg a válogatás igazi kreatív funkcióját a művészetekben: vannak olyan személyek, akik a meglévő művekből való válogatással hoznak létre „alkotásokat”. Komplex alkotásokat: köteteket, kiállításokat, műsorokat stb.

ChatGPT: Pontosan! Nagyon fontos különbség, amit most kiemeltél: a válogatás kreatív funkciója, amikor valaki mások alkotásai közül szelektálva hoz létre egy új, komplex egységet. Ez egy sajátos, ugyanakkor rendkívül kreatív folyamat, amelynek különös jelentősége van a művészetek világában.

Egy antológia vagy egy novelláskötet esetében a *szerkesztő* válogatja ki, hogy mely írások kerüljenek be, milyen sorrendben jelenjenek meg, és milyen tematikai egységeket alkossanak. A szerkesztő válogatása nem passzív: az egész kötet hatását befolyásolja azzal, hogy mit emel ki, és mit hagy ki.

Hasonló a helyzet a *kurátorral* a képzőművészetben. Egy kiállítás kurátora nem csupán a meglévő műveket helyezi el egy térben, hanem dönt arról, mely művek illenek össze, hogyan kommunikálnak egymással, és milyen üzenetet közvetítenek együttesen. A kiállítás így maga is egyfajta alkotás, ahol a válogatás a művészeti élmény központi részévé válik.

A *zenei műsorszerkesztők* vagy *DJ-k* is hasonló szerepet töltenek be a zenében. A lejátszási listák, zenei programok vagy egy DJ-szett nemcsak a különálló zeneszámokból áll, hanem abból a válogatásból, hogy a dalok milyen sorrendben szólnak meg, hogyan hatnak egymásra, és milyen hangulatot teremtenek. A válogatás itt is egyfajta narratíva, amely egy új, összetett zenei élményt hoz létre.

Ebben az értelemben tehát a válogatás valóban önálló, kreatív tevékenység, amelynek során valaki már meglévő művekből hoz létre egy új egészet. Ez a válogatás nemcsak szűkítés, hanem egyben újfajta alkotás is, hiszen az egyes művek közötti kapcsolatok és kölcsönhatások által egy új jelentésréteg születik.

Tehát a válogatás itt nem pusztán technikai vagy praktikus folyamat, hanem maga is kreatív, művészi munka.

Szerző: Itt akár abba is hagyhatnánk a bevezető beszélgetést, hiszen eljutottunk a célig. De szeretném még azoknak az érdeklődésért is megragadni, akiket talán a tudomány és a művészetek ilyen filozófiai mélységeibe és magasságokba szédelgő eszmefuttatásai kevésbé vonzanak. Hozzunk még néhány példát a válogatás kreatív szerepére más emberi tevékenységek köréből is. Én két területre gondolok, a sportra és a gasztronómiára. Ha más példa is eszedbe jut, örömmel veszem azt is.

ChatGPT: Nagyszerű! Térjünk át a sportra és a gasztronómiára, ahol a válogatás szintén fontos szerepet játszik.

- A sport világában a válogatás talán a legnyilvánvalóbb a *csapatösszeállításban*. A válogatás itt nemcsak technikai és fizikai képességeken alapul, hanem azon is, hogy a csapat együttműködése hogyan fog működni a kiválasztott játékosokkal.
- A gasztronómiában egy menü összeállítása gondos válogatást igényel: mely ételek passzolnak egymáshoz, milyen sorrendben szolgálják fel őket, hogy az ízek kiegészítsék és fokozzák egymást. Egy másik aspektus a bor vagy más italok kiválasztása az étel mellé. A sommelier kiválogatja a megfelelő borokat, amelyek az étel ízeit kiegészítik vagy kontrasztot adnak nekik, ezzel is új dimenziókat teremtve a gasztronómiai élményhez.

- A divat világában a válogatás kulcsszerepet játszik a *stylistok* munkájában. Egy stylist kiválasztja, hogy a különböző ruhadarabok hogyan illenek össze.

Szerző: Köszönöm. Itt akkor fejezzük is be ezt a bevezető beszélgetést. Remélem, sikerült az olvasók érdeklődését felkelteni.

AZ ALKOTÓ VÁLOGATÁS DIMENZIÓI

Az „alkotó válogatás” a már meglévő elemek kiválogatásával, elrendezésével vagy kombinálásával új értelmet hoz létre, fokozza a kifejezőképességet vagy irányítja az észlelést. A válogatás ilyen módja *szándékos és kontextusérzékeny*, és egyszerre igényel technikai tudást és értelmező látásmódot. Funkcionális szempontok mellett vagy alkalmasint azok helyett esztétikai, kulturális szempontokat helyez előtérbe.

Az alkotó válogatás legfontosabb jellemzői: (1) a válogatás szándékot, „üzenetet” hordoz; (2) a válogatást az elemek interpretálása előzi meg, ennek segítségével alakít ki narratív, esztétikai vagy érzékszervi élményt; (3) bár a kiválogatott elemek már korábban léteztek, elrendezésük vagy kontextusba helyezésük új jelentést vagy hatást eredményez; (4) a válogatás speciális készségeket, ismereteket, szakértelmet igényel.

Az alkotó válogatás különböző formáit többféle dimenzió szerint osztályozhatjuk:

A válogatás célja lehet: (1) *Narratíva építése*, mint egy folyóirat szerkesztése, antológiák összeállítása vagy filmfesztiválok műsorának összeállítása, ahol a cél egy történet elmesélése vagy egy koherens üzenet létrehozása. (2) *Érzékszervi élmény nyújtása*, mint a konyhaművészetben, a borkóstolásban vagy a zenei lejátszási listák összeállításában, ahol a cél az érzékszervi vagy érzelmi reakciók kiváltása. (3) *Esztétikai kuráció*, például a divatban vagy a képzőművészetben, amikor a válogató a vizuális vonzerő vagy a művészi koherencia érdekében válogat. (4) *Oktatás és informálás*, mint egyes múzeumi kiállítások, tudományos gyűjtemények esetében, amelyek az ismeretátadást helyezik előtérbe.

A válogatás módszere alapulhat: (1) *Jól definiált kritériumokon*: így válogatnak a cikkek között (ideális esetben) a tudományos folyóiratok szerkesztői. (2) *Személyes ízlésen vagy szakértelmen*: így válogat egy kurátor a műalkotások között vagy egy sommelier a borok között. (3) *A célközönség igényein*: ezzel találkozhatunk minden nap a közösségi média vagy a zeneszolgáltatók válogatásaiban.

A válogató és a célközönség viszonya lehet: (1) *Egyirányú*: (i) a közönség passzívan befogadja a válogató elképzeléseit, mint például az irodalmi antológiák vagy a múzeumi kiállítások esetében; (ii) a válogató alapvető válogatási szempontként igyekszik megfelelni a közönség igényeinek, mint például a közösségi médiák felületein. (2) *Kétirányú*: amikor is a válogató és a közönség közötti visszacsatolás alapján alakul ki a válogatás végleges formája, mint például a közönségszavazatoktól (is) függő kötetek vagy médiaműsorok esetében.

A FOLYÓIRATSZERKESZTÉS MINT ALKOTÓ VÁLOGATÁS

Az előző szakasz szempontjait követve megállapíthatjuk, hogy egy folyóirat szerkesztése olyan alkotó válogatás, melynek célja egy narratíva építése, a válogatás módszerét tekintve többé-kevésbé jól definiált kritériumokon alapszik, a válogató és a célközönség (a szerkesztő és az olvasó) viszonya egyirányú: a szerkesztő elképzeléseit kevésbé, vagy legalábbis nem közvetlenül befolyásolják az olvasók.

A válogatás szerepe alapvető mind a tudományos folyóiratok, mind a nem tudományos folyóiratok, magazinok szerkesztése során. Egyáltalában nem korlátozódik a közlendő cikkek kiválogatására, annál sokkal szélesebb.

A folyóiratszerkesztés általában nem egyszemélyes vállalkozás. A szerkesztő általában szerkesztőtársak és többnyire egy (vagy több) szerkesztőbizottság segíti munkájában. Ezek kiválogatása a szerkesztő egyik első feladata. Sok esetben a szerkesztő igyekszik „nagy nevekkel” feltölteni a szerkesztőgárdát. Egy-két „húzónev” kétségtelenül figyelemfelkeltő hatású, de sokkal fontosabb, hogy a szerkesztőtársak és a szerkesztőbizottság tagjai ellássák feladataikat. Ezt pedig sokszor a kevésbé ismert, ambiciózus, fiatalabb kollégáktól kapjuk meg.

A tudományos folyóiratok működésének alapvető pillére a „peer review”, a kéziratoknak a kutató kollégák által elvégzett bírálata, véleményezése. A szerkesztő(k) feladata a bírálók kiválogatása, kijelölése. Rosszmájú vélemények szerint a szerkesztő a bírálók megválasztásával akár el is döntheti a kézirat sorsát, hiszen a szakterület művelőit jól ismerve tudja, hogy kitől várhat elfogadó és kitől elutasító véleményt.

A nem tudományos folyóiratok cikkei gyakran a folyóirat alkalmazásában álló szerzők vagy felkért, meghívott szakértők írják. Általában van lehetőség kéziratok beküldésére is, de azok megjelenése korántsem garantált. Ahogyan a régi időkben közzétették: „kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.” Ma, az elektronikus kéziratok korában ez formálisan túlhaladott, de a mögöttes tartalmát tekintve változatlanul érvényes.

A tudományos folyóiratok hagyományosan a kutatók által önként benyújtott kéziratokból dolgoznak. Kimondottan visszatetsző, ha egy folyóirat szerzőket toboroz (*soliciting*), azt a benyomást keltve, hogy a kutatók nem tartják arra érdemesnek, hogy maguktól kéziratot küldjenek be. Ez legfeljebb induló folyóiratok esetében bocsátható meg, valamint néhány speciális esetben. Ezekben az esetekben azonban az „alkotó válogatásnak” lényeges szerepe van.

Összefoglaló (*review*) cikkek írására a folyóiratok általában a szakterület legkiemelkedőbb kutatóit kéri fel. A témák és a szerzők kiválogatása a szerkesztő felelősségteljes feladata, különösképpen, mert az összefoglaló cikkeket általában sokkal többen olvassák és idézik, mint a kutatási beszámolókat.

A szerkesztő dönthet úgy, hogy egy-egy folyóiratszámot valamilyen speciális témának vagy szerzői körnek szentel (tematikus számok, regionális számok stb.). Ezekhez vendégszerkesztőket és alkalmasint szerzőket is kérhet fel. Az ilyen felkéréseket a kutatók inkább megtisztelőnek tartják, mint tolakodónak.

Az ilyen speciális számok sikeresek lehetnek, de a szerkesztőnek nem szabad elfelejtenie, hogy az ilyen számokkal olvasói, szerzői körének jelentős részét kizárhatja, és azok elveszthetik érdeklődésüket a folyóirat iránt.

Az utóbbi évtizedekben terjedtek el a nyílt hozzáférésű folyóiratok, amelyek jelentős díj (*article processing charge*) ellenében közlik a cikkeket. Az ilyen folyóiratok érthető módon agresszív kampányokat folytatnak szerzők toborzására. Az ilyen felkérések nem szerkesztői válogatás eredményei, hanem valójában a felugró reklámlablakokhoz hasonló irritáló spamek.

A szerkesztő válogathat, sőt, válogatnia kell a szolgáltatások tömkelege között, amelyeket a szerkesztői munka segítésére hoztak létre. A szerkesztői adminisztráció lebonyolítására (és lehetőség szerint nem túlbonyolítására), a kéziratok nyelvi és stílári ellenőrzésére, a plágiumellenőrzésre, tartalomszolgáltatásra és még számtalan olyan munkafolyamatra kell partnereket kiválogatni, amelyek nem oldhatók meg egy néhány fős szerkesztői csapat munkájával. Ebben a válogatásban a szerkesztő keze nem mindig szabad, mert ez részben a folyóirat kiadójának hatáskörébe tartozik, de a szerkesztőnek mindenképpen értő figyelemmel és kritikával kell kísérnie a partnerek kiválasztását.

Ezek után rátérhetünk a szerkesztői válogatás legfontosabb terepére, a kéziratok elfogadására. Mindazok a választások, válogatások, amelyekről ezidáig szó volt, a szerkesztői munkának ezt az elsődleges célját voltak hivatva szolgálni. Az, hogy mi jelenik meg egy folyóiratban – vagy még általánosabban egy sajtótermékben, vagy még ennél is általánosabban a médiában –, a szerkesztő döntése és ezáltal a felelőssége is.

Hadd hozzak egy hét évtized távlatából is emlékezetes és tanulságos példát. Az 1954-es labdarúgó világbajnokság döntőjét az abszolút esélyesnek tartott magyar válogatott, a legendás Aranycsapat, elveszítette a nyugatnémetek ellen. A vereség okait és következményeit azóta is elemzik, de az tény, hogy a magyar labdarúgás rajongói (akik közé akkor, mondhatni, a lakosság túlnyomó többsége tartozott) óriási csalódással vették tudomásul az eredményt. A csalódás sokaknál haragba is fordult, és ez a harag részben a sportsikereket (más sikerek híján) elsőrendű nemzeti ügyként kezelő politikai vezetés ellen irányult. A vezetőknek azonnal felelőst kellett találni. Erre a célra *Feleki Lászlót*, a *Népsport* főszerkesztőjét szemelték ki. A hivatalos magyarázat szerint a lap a döntő előtt „túlzott várakozásokat keltett”, a vereség utáni cikkek pedig nem voltak elég „nemzetnevelő” jellegűek.

Nem ismerek ugyan olyan esetet, amikor egy tudományos folyóirat szerkesztőit formálisan szankcionálták volna a folyóiratban megjelent cikkek tartalmáért, de egy-egy botrányos eset alaposan megtépezhatja egy folyóirat és szerkesztői hírnevét.

Emlékezetes példa az 1996-os „Sokal-ügy”. *Alan Sokal* a New York University és az University College London fizikaprofesszora egy kéziratot küldött be a *Social Text* című elismert kultúrfilozófiai folyóiratba *A határokon át: a kvantumgravitáció*

*transzformatív hermeneutikája felé*² címmel. A folyóirat tekintélyes szerkesztői, Fredric Jameson és Andrew Ross a kéziratot elfogadták és változtatás nélkül közölték. Sokal hamarosan leleplezte magát: kézírata valójában értelmetlen halandzsza volt, amelyben a fizikai szakzsargont a folyóirat és szerkesztői közismert baloldali nézeteinek frázisaival ötvözte. Nem vitás, hogy Sokal megtévesztő eljárása súlyosan etikátlan volt, de a folyóirat hitelességét erősen megkérdőjelezte. Szerkesztői meg is kapták érte az 1996-os irodalmi IgNobel-díjat, amelyet az év legfélresikerültebb (vagy legalábbis a zsűri által annak tartott) tudományos eredményéért adnak ki.

A természettudományok sem mentesek az ilyen melléfogásoktól. Martin Fleischmann és Stanley Pons, a University of Utah kutatói 1989-ben közölték kísérleti eredményeiket a „hidegfúzióról”, vagyis a szobahőmérséklet közelében végbemenő magfúzióról. Az eredmény beláthatatlan jelentőségű lenne, mert megoldást kínálna az emberiség energiaproblémáira. A cikk a *Nature*-ben jelent meg.³ Bár itt semmiféle szándékos megtévesztés gyanúja nem merült fel, Fleischmann és Pons eredményeit a tudományos közvélemény elvetette, mivel a kísérleteket azóta sem tudták megismételni, és mivel nincs elfogadott elméleti modell a hidegfúzió magyarázatára. John Maddox, aki 22 éven át volt a *Nature* főszerkesztője, elismerte, hogy az elfogadásra vonatkozó túlságosan gyors döntést a szenzáció iránti vágy vezérelte és hibás volt.

A neveltségessé válás, megszégyenülés néha súlyosabb büntetés, mint a formális retorzió. Ez akkor is igaz, ha csak az utókor szemében tudatosul a szerkesztői döntés hibája. Legendások azok az esetek, amikor későbbi Nobel-díjas munkák kézíratait az első benyújtáskor visszautasították. Enrico Fermi, az 1938-as fizikai Nobel-díj, Hans Krebs, az 1953-as orvosi Nobel-díj, Richard Ernst, az 1991-es kémiai Nobel-díj kitüntetettjei is kárvallottjai voltak ilyen szerkesztői melléfogásnak.⁴ A szerkesztők mentségére szolgál, hogy ezek az eredmények azért is jelenthettek mérföldkövet a tudományban, mert egyes kérdésekben szembementek területük elfogadott normáival. Jennifer Doudna és Emmanuelle Charpentier kéziratát, amelyben a 2010-ben kémiai Nobel-díjjal jutalmazott CRISPR-Cas9 génszerkesztési technológiát írták le, több folyóirattól, köztük a *Science*-től is elutasították. A folyóirat egyik szerkesztője, Stephen Goff később elismerte, hogy alábecsülték a kutatás jelentőségét, és túlságosan konzervatív szemlélettel bírálták el a kéziratot.

Nem könnyű tehát az egyensúlyt megtalálni. A válogatásban a szerkesztőnek nemcsak a kézirat szövegében, hanem a bírálók sorai között is kell tudni olvasni és intuíciójára is hagyatkoznia kell.

² Sokal, Alan D. (1996): Transgressing the boundaries. Toward a transformative hermeneutics of quantum gravity. *Social Text*, 46–47. 217–252. p. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/466856> <https://www.jstor.org/stable/466856>

³ Fleischmann, Martin – Pons, Stanley – Hawkins, Marvin – Hoffman, R. J. (1989): Measurement of gamma-rays from cold fusion. *Nature*, 339. 667. p. DOI: <https://doi.org/10.1038/339667a0>

⁴ MacDonald, Fiona (2016): 8 scientific papers that were rejected before going on to win a Nobel Prize. In: *ScienceAlert*. (2016. 08. 19.) <https://www.sciencealert.com/these-8-papers-were-rejected-before-going-on-to-win-the-nobel-prize>

A tudományos világban a szerkesztők lényegében csak a cikkek válogatásán keresztül befolyásolják a folyóiratok arculatát. Előfordul ugyan, hogy a bírálók véleményének továbbításán felül a szerkesztők maguk is tesznek megjegyzéseket, javaslatokat a szerzőknek, de ez kevésbé jellemző.

A nem tudományos folyóiratok, magazinok esetében kissé más a szerkesztők szerepe. Az irodalmi folyóiratok szerkesztői gyakran aktív részesei a megjelenő művek kialakításának. Legendák keringenek azokról a szerkesztőkről, akik kérés nélkül megregulázták a legprominensebb szerzőik mondatait is, ha ízlésük azt diktálta – és az utólagos értékelések szerint általában igazuk volt.

William Shawn, aki 35 éven át volt a *New Yorker* főszerkesztője, egy alkalommal dicsőítően küldte vissza egy ismert szerzőjének egy iparmágnásról írt portréját. „Ez egy lenyűgöző történelmi adalék” – írta róla. „Lenne azonban néhány kérdésem” – fűzte hozzá. Majd 178 pontban foglalta össze aggályait.

Maxwell Perkins a *Scribners* kiadóvállalat szerkesztője volt. Elévülhetetlen érdemei között van *F. Scott Fitzgerald*, *Ernest Hemingway* és *Thomas Wolfe* felfedezése. Wolfe világhíróvá vált regénye, a *Nézz vissza, angyal!* szerkesztése során Perkins 60000 szót húzott ki a kéziratból, a terjedelem több mint egyötödét.

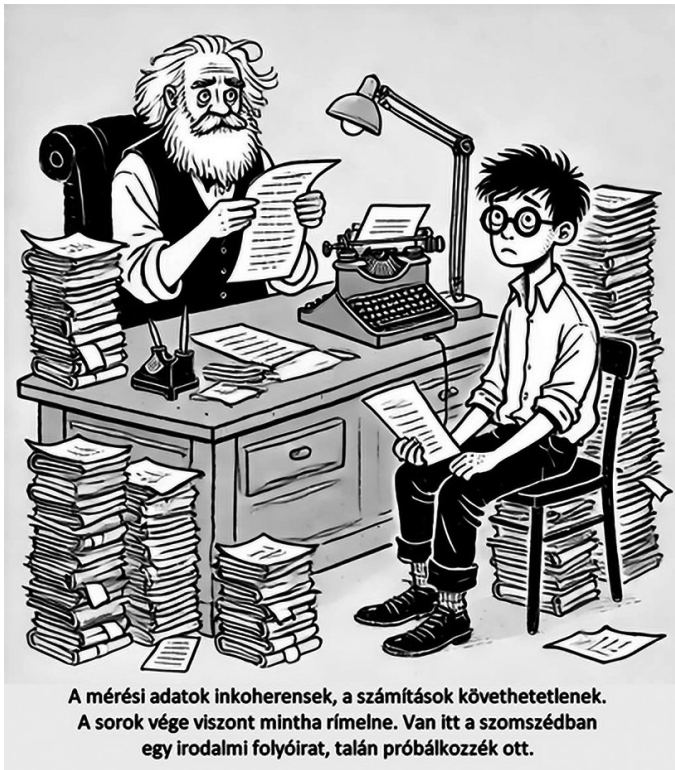
Osvát Ernő, a *Nyugat* legendás szerkesztője soha egyetlen sort sem írt a folyóiratba. „Neki nem egyes közlemények [...] az oeuvre-je, hanem maga a *Nyugat*” – írta róla *Schöppflin Aladár*. Szerkesztői tevékenységének 25. évfordulóján *Molnár Ferenc* ezt írta róla:

1. Tőle tanultam: a jó szerkesztő nem a lapot, hanem az írókat szerkeszti.
2. Tőle tanultam: a jó kritikus olyan, mint a jó kiadó: nemcsak a munkát fizeti meg tisztességesen, de előleget is ad költő legközelebbi művére.
3. Tőle tanultam: a legmagasabb kritikusi tekintély az, amikor a kritikusnak már csak az igen-jére, vagy a nem-jére kíváncsi az ember.
4. Tőle tanultam: művészi munka megítélésében csak az engedékenységre felé szabad hibát csinálni, a szigorúságra felé soha.
5. Tőle tanultam: szépen tévedni szebb, mint csúnyán eltalálni az igazat.
6. Tőle tanultam: fájdalommal szülni csak férfi tud.
7. Tőle tanultam: a tanítványnak el szabad hagyni hűtlenül a mestert, – de a mestertnek a tanítványt soha.
8. Tőle tanultam: aki a buzdítást művészetté emelte, azon aztán soha többé semmi buzdítás nem fog.
9. Tőle tanultam: legigazságosabban ítélhet az a bíró, aki maga beszélt rá a vádlotat a tett elkövetésére.
10. Tőle tanultam: *Shakespeare* lángész volt, mi legyünk tisztességes emberek.

Személyes véleményemet a szerkesztői munka lényegéről egy egészen más területről származó anekdotával tudom a legjobban példázni. *Gregor Piatigorsky*, a később világhíróvá vált csellista, ifjú művészként az akkor már jól ismert *Pablo Casals* jelenlétében játszott. Műsora végén Casals lelkesen átölelte és dicsérte. Piatigorsky pontosan tudta, hogy mennyi hibát követett el, és évekig bántotta, hogy

Casals ilyen őszintétlen volt vele. Amikor ezt évekkel később Casalsnak megemlítette, ő háborodott fel. „Ugyan már! A hamis hangokat bárki meghallja, akinek nincs egészen botfüle. De használtál néhány olyan újrendet, amit tőled láttam először, és ezekre máig is emlékszem.”

Vagyis a szerkesztői munka lényege a rejtett értékek felismerése akkor is, ha felszíni hibák azokat elfedik. Valami ilyesmit (is) próbálok érzékeltetni a mellékelt karikatúrával.

**A mérési adatok inkoherensek, a számítások követhetetlenek.
A sorok vége viszont mintha rímelné. Van itt a szomszédban
egy irodalmi folyóirat, talán próbálkozzék ott.**

A rajz a ChatGPT 4o és a DALL-E 3 programok segítségével készült.

ALKOTÓ VÁLOGATÁS A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

Ha a válogatás szerepére gondolunk a képzőművészetben, akkor alighanem a kurátori szerep jut elsőként az eszünkbe. Rajtuk kívül azonban sok más szereplő van a képzőművészet világában, akiknek az egyik – ha nem is mindig a legfontosabb – feladata a válogatás. Vegyük őket sorra.

A kurátor alakítja ki egy kiállítás koncepcióját és válogatja ki a koncepcióhoz illeszkedő alkotásokat.

A *műgyűjtők* nemcsak vásárlásukkal támogatják a művészeteket, hanem gyakran kurátori minőségben is válogatnak. Gyűjteményeik sokszor múzeumokban, közintézményekben találhatók, így hosszú távon meghatározzák a közönség művészeti élményeit.

A *műkereskedők és aukciósházak* ugyan elsősorban üzleti szempontokat mérlegelnek, de ez – szerencsés esetben – nem független a művészi értéktől. Gyakran „piacra dobnak” új tehetségeket, aktívan formálják a művészeti piacot.

A *kiállításrendezők* feladata nemcsak a kiválasztott művek bemutatása, hanem azok térbeli és narratív elrendezése is, hogy a látogatók számára élvezetes és értelmezhető élményt nyújtsanak. Ahogy a bevezetésben említettük, az alkotó válogatás része a kiválogatott elemek strukturálása is; a kiállításrendezőnek éppen ez a feladata.

Ezen a ponton hadd hozakodjak ismét elő egy személyes emlékemmel. Az ifjú éveimben, az 1960-as években lelkes olvasója voltam az *Élet és Irodalom*-nak. A képzőművészeti rovat rendszeres szerzője volt *Frank János* művészettörténész. Írásai között különleges élményt szereztek azok, amelyek nemcsak a műalkotásokkal és alkotóikkal, hanem a kiállítások háttér munkájával, a rendezéssel, világítással és más, a látogatók számára fel sem tűnő szemponttal foglalkoztak. Nem véletlenül, hiszen a Műcsarnok munkatársaként évtizedekig foglalkozott – egyebek mellett – kiállításrendezéssel is.

Ahogy egy tanítványa, *Néray Katalin* írta róla: „Mindent tőle tanultunk. Nemcsak azt, hogy a tárlatot rendezi valaki, hanem hogy a művészettörténész kritikai szerepe a műtermi válogatásnál kezdődik, hogy a kiállító terembe nem rakunk aszparáguszt és pálmafát, és a festmény nem lehet a szobor háttere [...] hogy hogyan kell egy katalógust tisztességesen megszerkeszteni. Stílust tanultunk tőle.”

Egyik utolsó cikkének a címe *A kurátor*. Ebben a kurátor és a kiállításrendező szerepéről elmélkedik és saját pályájáról, melynek során mind a kettőt betöltötte. Ő azonban nem tekintette magát rendezőnek, aki művész. „Hát ünnepélyesen kijelentem, hogy nem vagyok művész. A rendező legyen inkább – szerkesztő. Akár egy könyvé, antológiáé, újságé vagy folyóiraté. Számomra elegendő példakép, teszem azt, Osvát Ernő vagy Mikes Lajos.”

A kör bezárul.

A kurátori tevékenység előfutárainak azokat a művészeket tekinthetjük, akik a reneszázs uralkodók és főnemesek palotáit díszítő műalkotásokat kiválogatták.

Giorgo Vasari firenzei reneszánsz festő, építész és művészettörténet-író *I. Cosimo de' Medici*, Firenze nagyhercege szolgálatában is dolgozott. Személyes befolyása és a művészekről írt híres életrajzi gyűjteménye, az uralkodónak ajánlott *Le Vite* révén hívta fel az nagyherceg figyelmét kora legjelentősebb művészei, köztük *Benvenuto Cellini* munkáira, így a művészi kurátori munka egyik korai úttörőjének tekinthető.

Az 1667-ben létrehozott párizsi Szalon (Salon de Paris) a francia művészeti élet központi intézménye lett évszázadokra. Az ott kiállított művek tükrözték, de egyszersmind irányították is koruk ízlését. A kiállított és később a díjazott művek kiválogatását, a kurátori munkát, hosszú ideig a Francia Királyi Festészeti és

Szobrászati Akadémia tagjai végezték. Ennek megfelelően a válogatásban egyértelműen az Akadémia tagjainak ízlésvilága érvényesült. Elvárták, hogy az alkotások az akadémiai stílust, azaz a klasszikus realizmust és a történelmi, vallási témákat tükrözzék. Mindazonáltal a XIX. század közepéig a Salon volt az ismertség kritériumát biztosító fórum azoknak a festőművészeknek is, akik az akadémiai juttatások híján a piacról kényszerültek megélni. Ebben az időben a vezető akadémikusok, köztük pl. *Jean-Auguste-Dominique Ingres* és *William-Adolphe Bouguereau*, akik a klasszicizmus és a neoklasszicizmus képviselői voltak, számos fiatal és radikális művész, köztük *Gustave Courbet* és *Édouard Manet* műveit elutasították, mert nem feleltek meg az elvárt stílusnak. Az elutasítások hatására jött létre 1863-ban a Visszautasítottak Szalonja (Salon des Refusés). A közvélemény nyomására *III. Napóleon* elrendelte, hogy a visszautasított műveket a hivatalos Szalonnal azonos épületben, a Palais de l'Industrie-ben állítsák ki. Mindkét kiállítás napi ezernyi látogatót vonzott.

Bár a Visszautasítottak Szalonját azzal a szándékkal hozták létre, hogy teret adjanak a szokatlan, radikális és újító szellemű alkotásoknak, amelyek nem feleltek meg az akadémiai zsűri által elvárt normáknak, nyilvánvalóan ott is érvényesültek bizonyos technikai, esztétikai normák, amelyekkel nem mindenki tudott azonosulni. A szimbolista festészet úttörője, *Odilon Redon* például elutasította a Visszautasítottak Szalonjának derékhadát alkotó impresszionisták felfogását is. Részt vett ugyan az utolsó impresszionista kiállításon 1886-ban, de alapítója és első elnöke lett a Független Művészek Társaságának (Société des Artistes Indépendants), és rendszeresen az általuk szervezett Függetlenek Szalonjában (Salon des Indépendants) állított ki. Többször részt vett a *Pierre-Auguste Renoir* és *Auguste Rodin* nevével fémjelzett Őszi szalon (Salon d'Automne) kiállításain is.

Redon példájával azt szerettem volna illusztrálni, hogy a képzőművészeti életben a válogatás nem egyirányú. Nemcsak a kiállítóhelyek válogatnak a kiállítani szándékozó művészek között, hanem a művészek is a kiállítóhelyek, illetve az azokat működtető intézmények között is. Egy kiállítóhely karakterét nyilván a befogadott művek határozzák meg, de egy művész megítélésében is jelentős szerepet játszhatnak az általa preferált kiállítóhelyek.

Erről a témáról folytattam a következő beszélgetést a ChatGPT-vel:

Szerző: A képzőművészetben a válogatásról általában abban az értelemben beszélnek, hogy a kiállító intézmény, illetve a kurátor válogat a művek vagy művészek között. De valójában a művészek is válogathatnak a kiállítóhelyek között. Jogos itt kölcsönös válogatásról beszélni?

ChatGPT: A képzőművészeti világban a válogatás valóban kétirányú folyamat, amely mind a kiállítóhelyek, mind a művészek számára stratégiai döntéseket jelent. A kiállítóhelyek és a művészek közötti kapcsolat nemcsak a művészi alkotások minőségével kapcsolatos, hanem kölcsönös szimbiózisként is felfogható, amely mindkét fél identitását és megítélését alakítja.

Szerző: Milyen döntési szempontjai lehetnek a kiállítóhelyeknek?

ChatGPT: A galériák, múzeumok és egyéb kiállítóhelyek általában bizonyos stílust, koncepciót vagy szellemiséget képviselnek, amely meghatározza a válogatási döntéseiket. Egy kortárs galéria például kifejezetten az új, kísérletező alkotások bemutatására koncentrálhat, míg egy hagyományos múzeum inkább a történelmi jelentőségű vagy klasszikus művek felé hajlik.

Az ilyen válogatások nyomán kialakul a kiállítóhely karaktere, amely nemcsak a közönség, hanem a művészeti világ számára is meghatározó lesz. Például egy neves múzeumban való kiállítás az adott művész számára rangot és elismertséget biztosít, míg egy alternatív, kisebb galéria kísérletezőbb, réteggközönséget célzó környezetet jelenthet.

Szerző: Mik lehetnek a művészek válogatási szempontjai?

ChatGPT: A művészek számára nem közömbös, hogy melyik galériában vagy múzeumban jelennek meg, mivel a kiállítóhelyek által képviselt karakter és közönség szintén visszahat rájuk. Egy művész megítélésében jelentős szerepet játszhat, hogy hol állít ki, hiszen az a közeg, amelyben megjelenik, egyben értelmezi is az alkotásait.

Például egy fiatal, kísérletező művész, aki egy neves, konzervatív múzeumban állít ki, más benyomást kelt, mint ha egy radikális, avantgárd galéria közönsége előtt jelenne meg. A választás tehát nemcsak az elérés lehetőségéről szól, hanem arról is, hogy milyen kontextusban értelmezik az adott művészt és munkáját.

Szerző: Hogyan nyilvánul meg a kölcsönösség a válogatásban?

ChatGPT: Amikor egy kiállítóhely kiválaszt egy művészt, az intézmény is részévé válik az adott művész életművének, és a művész elismerése gyarapítja a kiállítóhely presztízsét is. Például a Tate Modern vagy a MoMA által bemutatott művészek automatikusan magasabb presztízzsel rendelkeznek a nemzetközi művészeti piacon.

Ezzel párhuzamosan egy művész számára is meghatározó, hogy mely kiállítóhelyek jelenítik meg műveit, hiszen ezek is befolyásolják a művészeti életben betöltött helyét és hitelességét. Egy sikeres, elismert kiállítás segítheti a művészt további jelentős lehetőségekhez, de akár egy pályája elején álló galéria számára is ugródeszka lehet, ha egy tehetséges művészt elsőként fedeznek fel.

Szerző: Milyen hatásuk lehet ezeknek a válogatási döntéseknek a nagyközönségre?

ChatGPT: A művészeti világban a kiállítóhelyek és művészek közötti választás folyamata nemcsak praktikus, hanem koncepcionális döntés is, amely befolyásolja, hogyan értelmezhetők az alkotások és milyen identitást alakít ki a művész.

Amikor egy művész választ egy kiállítóhelyet, vagy viszont, egyértelmű üzenetet közvetít a közönség felé arról, hogy hova pozicionálja magát a művészeti világban. Ez a pozicionálás a művész számára is önmeghatározóvá válhat, míg a kiállítóhely számára tovább építi az intézmény identitását.

A kölcsönösség természetesen nem jelent egyenrangúságot: a kiállítóhelyek és a művészek válogatási lehetőségei korántsem azonosak.

Itt érdemes megemlíteni, hogy ezeknek a kölcsönös kapcsolatoknak az alapján érdekes hálózatok térképezhetők fel: a kiállítóhelyek hálózatai bennük kiállított művek alkotói, illetve a művészek hálózatai a közös kiállítóhelyek, esetleg közös kiállítások szerint. Ezeknek a hálózatoknak az elemzése érdekes művészetszociológiai, sőt, művészetelméleti összefüggéseket tárhat fel.

AZ ALKOTÓ VÁLOGATÁS TOVÁBBI TERÜLETEI

A ChatGPT-vel folytatott bevezető beszélgetésben több példát említettünk az alkotó válogatás lehetséges területeire. A terjedelmi korlátok megakadályozzák, hogy mindegyik területre részletesen kitérjek. Inkább csak néhány személyes élményemet, tapasztalatomat osztanám meg. Úgy érzem, e kis történetek mindegyikének van valamilyen általánosabb tanulsága, amin érdemes elgondolkozni.

Kezdjük a zenével. Gyerekkorom óta szoros kapcsolatban állok a zenével. Sokféle műfaj áll közel a szívemhez, a klasszikusoktól a dzsesszig, a rocktól a kortárs zene számos ágáig. Az opera műfaját nem sorolnám közéjük. A művek túlzott hosszúságát, a történetek olykor átláthatatlan szövevényességét, a recitativók unalmát sohasem tartottam vonzónak. Volt azonban egy rádióműsor, amit mindig érdeklődéssel vártam és élvezettel hallgattam: az *Operarészletek*. A nyitányok, áriák, duettek, kórusok egyórányi áradata az első perctől az utolsóig magával ragadott. És hogy ez így volt, azt nemcsak a felvételek önmagukban való nagyszerűsége, hanem a műsor összeválogatása, a hangok, hangulatok harmonikus összehatása tette. Ez pedig nyilvánvalóan egy „alkotó válogató”, a zenei szerkesztő munkájának az eredménye volt.

Ifjúkorom a magyar televíziózás hőskorára, az 1960-as, 70-es évekre esett. Akkoriban a tévé még korántsem sugárzott műsort napi 24 órában. A néhány órás műsoridő egy részében is, a műsorok között szünet volt. Ilyenkor a képernyőn a Magyar Televízió emblémája, monoszkóp vagy a „szünet” felirat volt látható, és közben zene szólt.

A Magyar Televízió emblémája 1961–1969 között. In: Wikimedia https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Magyar_Telev%C3%ADzi%C3%B3_1961-1969_fortepan_56560.jpg

Egy társasági összejövetelen megismerkedtem egy fiatalemberrel, akiről kiderült, hogy a televíziónál zenei szerkesztő. Érdeklődve kérdeztem, hogy milyen műsorok készítésében vesz részt. Kiderült, hogy ő állítja össze a szünetek alatt hallható zenét. Először mulatságosnak találtam a dolgot, azután megértettem, hogy ez egy izgalmas szakmai kihívás. Egyrészt a zenei nevelés eszköze lehet, másrészt hangulati átvezetést kell teremteni az előző és a következő műsor között. Egészen más füllel hallgattam ezek után a szüneteket.

Gyakori koncertlátogatóként elsősorban természetesen az előadóművészek és az egyes előadott zeneművek álltak a figyelmem középpontjában. Azután egyre jobban megtanultam, hogy egy hangverseny műsora nem egyszerűen az egyes zeneművek összege. A válogatás és a sorrend is számtalan tanulságot, üzenetet hordoz, éppenséggel az is lehet, hogy a hallgatóság tagjainak mást és mást. Szerencsétlen esetben a kiválasztott művek le is ronthatják egymás hatását. Leginkább egy éttermi menü összeállításához lehet ezt hasonlítani. Az egyes fogások felerősíthetik vagy leronthatják egymás hatását, és természetesen a fogások sorrendje legkevésbé sem tetszőleges.

És akkor már el is jutottunk az alkotó válogatás egy másik területéhez: a gasztronómiához.

Az első „menüsorok”, ételleírások megtalálhatók az emberiség legősibb írásos emlékei között. A mezopotámiai ékírásos táblákon és az egyiptomi hieroglifákon is találkozhatunk a királyi lakomák leírásával; hasonlóképpen részletes leírásokat találhatunk Homérosz eposzaiban. Mózes II. könyvében, a *Kivonulás* könyvében egyenesen az Úr adja meg a pészahi bárányvacsora receptjét: „A húsát – tűzön megsütve – még akkor éjszaka egyék meg. Kovásztalan kenyérrel és keserű salátával fogyasszák el.”

Az ókor legnagyobb ínyencének, *Lucius Licinius Lucullus*nak a szakácsa, *Apicius* könyvben (*De re coquinaria*) hagyta az utókorra a „lukulluszi lakomák” fogásainak és összeállításának a receptjét.

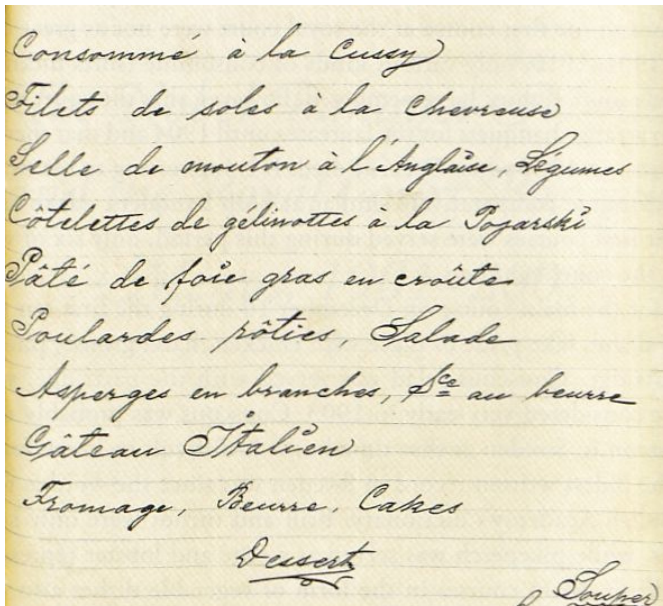
A végtelenségig lehetne folytatni a lakomák és a szerényebb étkezések jellegzetes ételsorainak leírásait, hiszen az étkezés az emberi kultúra egyik legalapvetőbb eleme; a pusztá létfenntartáson felül az esztétikum és az önkifejezés fontos eszköze. A gasztronómia legkiválóbb képviselői, a mesterszakácsok és séfek, a menük, étlapok összeállítói, szerkesztői pedig az alkotó válogatás jelesei, akik a mesterség, a művészet és a tudomány határmezsgyéjén fejtik ki áldásos tevékenységüket. Napjainkban, a „magas konyha” (*haute cuisine*) virágzásával érdemeik egyre magasabbra értékelődnek.

Érdeességként tekintsük a gasztronómia a tudomány és a művészet egy sajátos találkozását: a Nobel-díjak átadási ünnepségének egyik fénypontját, a Nobel-bankettet.

A Nobel-banketteket 1901, a Nobel-díj első kiosztása óta minden év december 10-én, a Nobel-díjak átadása után rendezik meg. A színhelyük 1901–1933 között a stockholmi Grand Hotel volt, azóta pedig a stockholmi Városháza (*Stadshuset*). A vacsora a svéd gasztronómia mindenkori csúcsteljesítménye. A menü megalkotója

a színhely főszakácsa. A Grand Hotel alapítója a francia származású szakács, Jean-François Régis Cadier volt, aki működési ideje alatt felhelyezte Stockholmot a nemzetközi gasztronómia térképére. 1901-ben ő már nem élt, de nyilván utóda is méltó volt hozzá. Az 1901-es Nobel-bankett menüje a képen megtekinthető.

Az 1901. évi Nobel-bankett menüje

A legutóbbi, 2023-as bankett menüjének megalkotója a stockholmi Városháza főszakácsa, Andreas Hedlund, a 2012. évi Bocuse d'Or Europe verseny aranyérmének nyertese volt.

A fogások:

- Sült cékla algákkal és barna algakrémmel, írós kaporral, valamint strömsnäsbruki tokhalikrával tálalva.
- Királyrákkal töltött tökehalfilé karalábé quenelle-lel, tökehállal és királyrákkal töltött sült gombócokkal, valamint gombával pácolt hagymával. Mindez pácolt téli zöldségekkel, primőrökkel, valamint grillezett kagylómártással tálalva.
- Sült csokoládékrém áfonyakompóttal a Boden melletti Mockträskből, fenyőgyantasziruppal ízesítve, csokoládés mézeskaláccsal és puha áfonyás bonbonnal tálalva, habcsókkal és áfonyakrémmel, valamint frissítő parfait crème fraîche-sel kísérve.

Az italválaszték:

- Shaman Rosé Grand Cru Extra Brut, Marguet, Champagne, Franciaország
- 2021 Marsannay Rouge, Domaine Trapet, Burgundia, Franciaország
- 2018 Château Tirecul la Gravière, Monbazillac, Franciaország

- A Nobel-díj Múzeum kávé- és teakeveréke
- Grönstedts Cognac XO
- Facile Punsch
- Stenkulla Brunn csendes és szénsavas ásványvizek

Ítélje meg az olvasó, hogy a gasztronómia fejlődése lépést tartott-e a tudomány fejlődésével az első és a legutóbbi Nobel-díj odaítélése között.

A sport területén a válogatás szó szerinti példája a válogatott csapatok összeállítása. Természetesen a nemzeti válogatottakétól semmivel sem különbözik a csapat-összeállítások problémája a klubcsapatoknál vagy akár a játszótéri amatőr csapatoknál sem.

Alighanem más is emlékszik az iskolából arra a válogatási módszerre, amikor a két kapitány (többnyire a két legnagyobb és legerősebb fiú) felváltva választott csapattagokat a maradékból. Bizonyára voltak rajtam kívül is mások, akik csak azért drukoltak (többnyire hiába), hogy ne ők maradjanak utolsónak. Ez is egy válogatási módszer.

Akárhogyan zajlik is a válogatás, végül a válogató ódiума, hogy őt okolják, ha a csapat csalódást okoz. Szó esett már – Feleki László, a Népsport főszerkesztője menesztése kapcsán – az 1954-es labdarúgó-világ bajnokság döntőjéről. A szövetségi kapitány, *Sebes Gusztáv* is kivívta a népharagot, éppen a csapatösszeállításban hozott két döntésével. A világ bajnoki keretbe sem hívta meg *Sándor Károlyt*, a népszerű „Csikart”, a döntőre pedig beállította a korábbi mérkőzésen sérülést szenvedett és ezért nem teljes értékű *Puskás „Öcsit”*. Természetesen mindkét döntése mellett komoly szakmai érvek álltak, de a nagyközönség csakis az eredményeknek hisz.

A labdarúgóedzők, szövetségi kapitányok jó példát szolgáltatnak egy, „válogatókra” vonatkozó általános igazságra. A futballtörténelem nagy kapitányai között voltak olyanok, akik játékosként is a legnagyobbak közé tartoztak. Ketten, a brazil *Mário Zagallo* és a német *Franz Beckenbauer* játékosként és szövetségi kapitányként is világ bajnok lett. A brit edzőlegenda, *Alex Ferguson* játékosként csak jóindulattal volt közepesnek nevezhető. A Manchester Unitednél edzőként eltöltött 27 év alatt viszont mindent összevéve 38 kupát nyert, ami szinte példátlan. Azután voltak olyanok is – és itt hadd ne mondjak neveket –, akik nagy sikerű játékoskarrier után próbálkoztak edzőséggel, és bár ne tették volna!

Így van ez más területeken is. Az alkotói és a válogatói tehetség nem feltétlenül jár együtt. Osvát Ernő, láttuk, egyetlen sort sem írt a Nyugatba, *David Remnick*, a *New Yorker* jelenlegi főszerkesztője a magazin egyik legtermékenyebb és legnépszerűbb kolumnistája.

A tudományos folyóiratok főszerkesztői általában szakterületük elismert szakemberei, de nem feltétlenül a legnagyobbak. A *Nature* legendás főszerkesztője, John Maddox ugyan néhány évig oktatott az egyetemen eredeti szakmájában, elméleti fizikusként, de értékelhető publikációs tevékenysége nem volt. Miután áttért a tudományos újságírásra és szerkesztésre, a tudományos világ egyik legbefolyásosabb személyisége lett.

Saját házunk tája körül söpörve elmondhatom, hogy a *Scientometrics* című folyóiratban, amelyben szerkesztőként megalapítása (1978) óta magam is tevékenykedem, az alapító főszerkesztő, a néhai *Braun Tibor* professzor, a szakterület alapjait lefektető egyik legjelentősebb kutató volt, a jelenlegi főszerkesztő, *Wolfgang Glänzel*, a KU Leuven professzora pedig máig a szakterület egyik legidézettebb szerzője.

ZÁRSZÓ

Talán sikerült érzékeltetnem, hogy az „alkotó válogatás” milyen mélyen átszövi a tudományt, a művészetet és mindennapi életünk számos más területét. A „válogatók” szerepét gyakran alulértékelik a „teremtőkhöz” képest – érdemtelenül. Persze, akik ezt a szerepet vállalják, azok többnyire tisztában vannak ezzel, sőt, talán ezt is igénylik. Az alkotások passzív „résztvevői”: az olvasók, hallgatók, nézők, egyszóval a közönség számára pedig a megértés és az élmények újabb dimenziói nyílnak meg, ha kissé tudatosabban tekint az „alkotó válogatók” munkájára is.

Igyekeztem a lehető legváltozatosabb témákból példákat gyűjteni, ettől az írás talán egy kicsit túlságosan eklektikus lett. Ha az olvasó így gondolja, egyet tudok javasolni: válogasson!